

Overzicht der vaderlandsche geschiedenis : ten gebruike van katholieke scholen

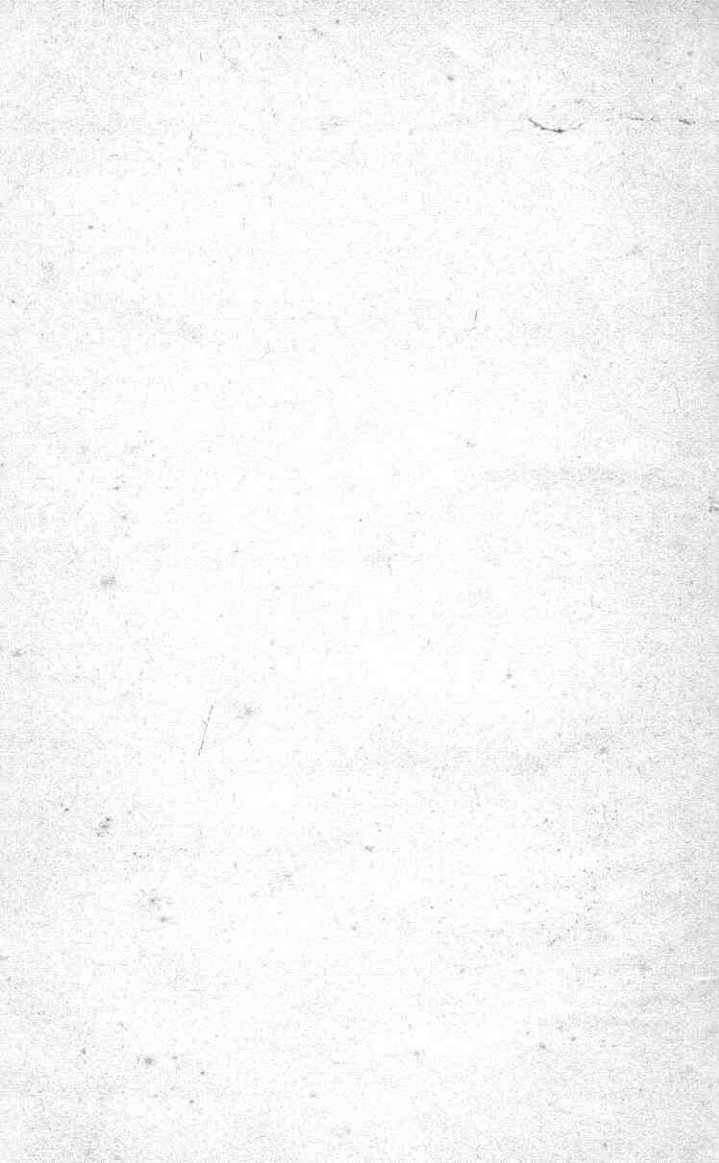
<https://hdl.handle.net/1874/237205>

OVERZICHT
DER
VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS
TEN GEBRUIKE VAN
KATHOLIEKE SCHOLEN.

TWEEDE DRUK.

TILBURG,
Stoomdrukkerij van het R. K. Jongens-Weeshuis.
1892.

mm 14162

gel

VAK

109

No. 140

OVERZICHT

DER

VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS

TEN GEBRUIKE VAN

KATHOLIEKE SCHOLEN.

TWEEDE DRUK.

TILBURG,

STOOMDRUKKERIJ VAN HET R. K. JONGENS-WEESHUIS.

1892.

Bibliotheek
KINDERBROEDERS
WEERT.

IMPRIMATUR.

M. F. de Beer, *Sup. Gen. et Dec.*
ad hoc delegatus.

Datum Tilburgi, 15 Martii 1892.

Volgens Art. 10 der wet van 28 Juni 1881
(Staatsblad n° 124) is het eigendom gewaarborgd.

VOORBERICHT.

Het boekje, dat wij thans onzen katholieken onderwijzers aanbieden, is geen leerboek en alzoo niet bestemd om eenig bestaand werk te vervangen of te verdringen. 't Vraagt een bescheiden plaatsje naast het lees- of leerboek der Vaderlandsche Geschiedenis, en wil den leerling in een kort bestek herinneren, wat hij onder de les gelezen of gehoord heeft. Jaren lang reeds was het onze gewoonte, na de les deze punten door de leerlingen te laten opschrijven; om tijd te besparen lieten wij ze voor eigen gebruik drukken, en zoo ze thans in 't licht verschijnen, geschiedt zulks op aanraden van welwillende vrienden, die meenden, dat ze ook elders met vrucht konden gebruikt worden.

VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

EERSTE TIJDVAK.

Van de vestiging der eerste bewoners tot aan de
grafelijke regeering.

(300 vóór Christus — 922 na Chr.)

1. De Kelten en Kimbren waren de eerste bewoners van ons vaderland. (300 v. Chr.) Door den *Kimbrischen vloed* (113 v. Chr.) werden zij genoodzaakt naar andere gewesten te vertrekken. — De *Kelten* begaven zich gedeeltelijk naar *Engeland* en de overigen verspreidden zich over een groot deel van West-Europa.

De *Kimbren* verbonden zich met de *Teutonen* en zakten naar het Zuiden van Europa af; zij werden echter op de grenzen van Italië geheel verslagen door de Romeinen. (De *Teutonen* in 102 v. Chr. bij *Aix* in Frankrijk, en de *Kimbren* in het volgend jaar bij *Vercelli* in Italië door *MARIUS*.)

Men vindt *hunnestedden*: in Drente bij *Rolde* en *Borger*; — in Nd.-Brabant bij *Baarle*; — in Denemarken (*Jetten-grafen*); — in Engeland (*talmen*, *cromlechs*) — in Frankrijk (*dolmen*).

2. Omstreeks 100 v. Chr. vestigden zich de **Friezen** en **Batavieren** in deze streken. (*Hessen, Katten.*)

Behalve deze twee volksstammen vond men nog:

de *Eburonen* in Limburg,

de *Nerviërs* in Brabant en Henegouwen,

de *Menapiërs* in Vlaanderen,

de *Tenkteren* en *Usipeten* in Gelderland,

de *Tubanten* in Overijssel,

de *Brukteren* in Drente,

de *Kaninifaten* in Zd.-Holland,

de *West-Friezen*, ook *Kleine Friezen* of *Frisiabonen* genoemd, in Noord-Holland.

Zij waren heidenen; hun voornaamste god was **WODAN**. Ook vereerden zij **THOR** of *Donar*, **FREYA**, **SATUR** en **DIS** of *Thius*.

3. **JULIUS CESAR** veroverde Gallië in 57 v. Chr. — Hij versloeg in België de *Nerviërs* bij *Charleroi* — bij *Lith* in Nd.-Brabant de *Tenkteren* en *Usipeten* en roeide de *Eburonen* uit, die onder **Ambiorix** tegen hem waren opgetrokken.

4. **CESAR** sloot een verbond met de *Batavieren*. — De **Friezen** werden door **DRUSUS**, den schoonzoon van **AUGUSTUS**, onderworpen.

Deze **DRUSUS** liet den Rijn met den IJssel verbinden (*Drususgracht*) en stichtte *Doesburg*. — In het *Teutoburgerwoud* werd **VARUS**, een andere veldheer der Romeinen, door **HERMAN**, den vorst der *Cherusken*, totaal verslagen. (9 v. Chr.)

5. De **Friezen** kwamen in opstand tegen hun landvoogd **OLENNIUS**, die hen verdrukte; zij verdreven hem en versloegen een Romeinsch leger onder **APRONIUS** in het *Baduhennervoud*. — **CORBULO**, landvoogd bij de *Batavieren*, onderwierp de opstandelingen. (28 — 47 n. Chr.)

In het land der Friezen werd nu een Romeinsch fort gebouwd, (later *Groningen*); ook liet CORBULO de *Lek* graven, voltooide de indijking der groote rivieren en legde heerbanen aan.

6. De Batavieren stonden op tegen de Romeinen onder aanvoering van CLAUDIUS CIVILIS. (69) Andere stammen, als: de *Tongeren*, *Brukteren* en *Trevieren*, sloten zich bij hem aan. BRINIO, het hoofd der *Kaninifaten*, was de aanvoerder van het leger. Men bemachtigde eene vloot van 24 Romeinsche schepen op den Rijn, en de legerplaats *Castra Vetera* werd na een langdurig beleg genomen.

Na twee jaren zag CLAUDIUS CIVILIS zich van de meeste zijner bondgenooten verlaten en was hij genoodzaakt met CEREALIS vrede te sluiten. (69—71)

7. Steden, die uit den tijd der Romeinen dagteekenen, zijn: *Tongeren*, *Doornik*, *Leiden*, *Utrecht*, *Maastricht*, *Nijmegen*, *Wijk-bij-Duurstede*, *Voorburg*, *Rhenen* en *Doesburg*.

8. Omstreeks het jaar 250 vertoonden zich de **Franken** het eerst in ons land; de Romeinen schonken hun het Eiland der Batavieren; deze laatsten vermengden zich met de invallers en hun naam ging in de geschiedenis verloren.

9. Later drongen de Franken al verder en verder naar het Zuiden voort. (*volksverhuizing, ondergang der Romeinsche macht in deze streken.*) Zij waren onderscheiden in *Ripuarische Franken* (langs den Rijn), en *Salische Franken* (langs de rivier *Isala* d. i. *IJssel*.)

Onder hunne oudste koningen zijn beroemd:

MEROVEUS, die zijn zetel te *Doornik* had; deze streed met **AËTIUS**, den veldheer van den keizer van Rome, en **THEODORIK**, den koning der West-Gothen tegen de *Hunnen* onder **ATTILA** en behaalde in 451 de groote overwinning bij *Châlons sur Marne*. (De **H. URSULA** en hare 11000 maagden

te *Keulen*) — **ATTILA** voor Rome 452. — De **H. LEO I de Grootte**.

CLOVIS. (500) Hij verdreef **SIAGRIUS** uit *Soissons* en vernietigde alzoo het laatste overblijfsel der Romeinsche macht in Gallië. Bij *Tolbiac* behaalde hij eene schitterende overwinning op de *Allemanen* en bekeerde zich tot het Christendom (**CLOTILDE**). Hij werd door den **H. REMIGIUS** te *Rheims* gedoopt.

10. Tijdens de volksverhuizing, na het afzakken der *Franken*, hadden zich de *Angelen* en *Saksen* in ons land gevestigd, doch weldra verhuisden het grootste gedeelte dezer stammen weder en begaven zich naar *Engeland*, waar zij 7 koninkrijken stichtten. (450)

11. Omstreeks het jaar 600 begonnen **H. Geloofsverkondigers** onze voorouders tot het christendom te bekeeren.

Vroeger reeds was het geloof verkondigd te *Doornik* door den **H. PIATUS** in de 3^e eeuw, en had de **H. SERVATIUS** den bisschopszetel te *Tongeren* gevestigd, dien hij later naar *Maastricht* verplaatste. De 21 eerste bisschoppen van *Maastricht* waren allen heiligen. De **H. HUBERTUS** verplaatste den zetel naar *Luik* in 722.

Uit Engeland kwamen:

de **H. WILLIBRORDUS**, geboren in 658; door Paus **Sergius** werd hij tot eersten bisschop van de *Friezen* gewijd; hij vestigde zijnen zetel te *Utrecht* en verkondigde het geloof ook in *Denemarken*, op *Helgoland* en bij de *Saksers* († 739.) Hij is de patroon van ons vaderland en de stichter van de beroemde benedictijner abdij van *Echternach*, waaruit vervolgens zoovele geloofsverkondigers zich over ons land verspreid hebben.

De **H. GREGORIUS** volgde hem op in het bestuur der Kerk van *Utrecht*. Aan zijne domkerk was de zoozeer beroemd geworden school verbonden, waar de aankomende

geestelijken en zelfs vorsten- en gravenzonen eene degelijke en wetenschappelijke opvoeding ontvingen.

De H. BONIFACIUS of *Winfried*; hij predikte het christendom in geheel Duitschland en stierf den marteldood bij *Dokkum* in 754.

De H. SUITBERTUS, een der volgelingen van den H. Willibrord, werd bisschop gewijd.

De H. LIVINUS; — hij predikte tusschen de *Maas* en de *Schelde*.

De H. WILFRIDUS en WIGBERTUS in Friesland.

Van de Franken kwamen:

de H. WULFRAN, bisschop van *Sens*; hij trok naar deze streken om het geloof te verkondigen, (mislukte bekeering van koning *Radboud*.)

De H. AMANDUS predikte te *Gent* en aan de oevers der *Maas*.

De H. ELIGIUS in Vlaanderen en Zeeland.

De H. LAMBERTUS in Limburg en Nd.-Brabant.

Op vele plaatsen verrezen Benedictijner abdijen, waaruit vele geloofsverkondigers voortkwamen, en die als brandpunten van beschaving voor ons vaderland moeten worden aangezien.

12. Onder de opvolgers van *Clovis* werd het rijk der Franken herhaaldelijk geteisterd door binnenlandsche oorlogen. Vooral hevig waren deze twisten tusschen *BRUNEHILDE*, koningin van *Austrasië*, en *FREDEGONDE* van *Neustrië*. De beroemdste der Merovingers was *DAGOBERT I*; onder zijne regeering werd te *Utrecht* de eerste christen-kerk gebouwd (631).

De H. ELIGIUS was een zijner gunstelingen, voor hij nittrok om het Evangelie te prediken.

13. De volgende Merovingische koningen staan in de geschiedenis bekend als *fainéants*; zij bemoeiden zich niet

met het bestuur en lieten de staatszaken over aan de *hofmeiers*. De voornaamste dezer hofmeiers zijn:

PEPIJN VAN HERSTAL; — hij overwint de Friezen, schenkt *Utrecht* aan den H. WILLIBRORDUS en beschermt de evangeliepredikers tegen de woeste Friezen.

KAREL MARTEL; — hij verslaat de Saracenen bij *Poitiers* in 732.

Dezen hadden zich onder TARIK (*Gibraltar*) van Spanje meester gemaakt, en brachten het opkomende christendom in West-Europa in groot gevaar.

PEPIJN DE KORTE; — hij regeerde eerst als hofmeier, doch werd in 751 zelf koning gekozen in plaats van *Childevrik III*. Hij beschermde Rome tegen de *Longobarden*, en legde door zijne schenking van grondgebied aan den H. Stoel den grondslag tot den *Kerkelijken Staat*.

14. De zoon van Pepijn den Korten was KAREL DE GROOTE (768—814). Hij heeft zich beroemd gemaakt:

a. door zijne oorlogen (33 veldtochten) tegen de *Saksers* onder WITTEKIND; — tegen de *Longobarden* onder DESIDERIUS; tegen de *Denen*, *Beieren* en *Avaren*; — tegen de *Saracenen*; (Spaansche mark — ROELAND.)

b. door de indeeling van zijn nitgestrekt rijk in gouwen en markgraafschappen.

c. door de wijze wetten, die hij maakte tot beschaving en veredeling van zijn volk, alsmede door de bescherming van kunsten en wetenschappen. (*zendgraven*, *maartvelden*.)

d. door de ondersteuning, die hij den geloofsverkondigers verleende, en de schenking van grondgebied aan den H. Stoel. (In 800 werd hij op het Kerstfeest door Paus LEO III tot *keizer* gekroond.)

15. Zijn zoon en opvolger was LODEWIJK DE VROME; een groot gedeelte zijner regeering verging in het maken

en vernietigen van verdeelingsplannen van het rijk onder zijne zonen. Daaruit onstonden vele onlusten, vooral door de heerschzucht van JUDITH, de tweede echtgenoot des keizers. — Deze vrouw liet den H. FREDERICUS, 8^{en} bisschop van Utrecht, door sluipmoordenaars dooden. (838.) In 843 werd het groote rijk voor goed verdeeld bij het *verdrag van Verdun*. — LODEWIJK DE DUITSCHER bekwam Duitschland, KAREL DE KALE West-Frankenland en LOTHARIUS Lotharingen met den keizerstitel.

16. LODEWIJK DE VROME had eene schuilplaats verleend en zelfs eenig grondgebied geschonken aan den *Deenschen* koning HEROLD (*Duurstede*) en zijne twee broeders RUBIK (*Kennemerland*) en HEMMING (*Walcheren*); dezen waren door hunne landgenooten verdreven. — Nu werd ons vaderland bijna eene eeuw lang herhaaldelijk door de woeste Noormannen geteisterd. (ST. JEROEN, priester te *Noordwijk*.) — Vooral hevig was de verdrukking onder GODFRIED, den zoon van Herold, die bijna geheel het tegenwoordige Nederland onder zijn gebied had. — In 891 werden de Noormannen voor goed verslagen bij *Leuven* door ARNULF, koning van Duitschland.

17. Ten gevolge van het leenstelsel loste zich het groote *Frankenrijk* op in vele graafschappen, hertogdommen enz.; vooral toen in de 10^e eeuw de groote *leenen* erfelijk werden, ging het gezag des konings over zijne leenmannen geheel verloren.

De *leenheer* was de vorst of koning, die een grondgebied aan een zijner onderhoorigen schonk om het te besturen. *Leenmannen* of *vasallen* waren zij, die zulk een gebied ontvingen.

Achterleenen ontstonden, wanneer een leenman zelf weer een gedeelte van zijn gebied aan een ander afstond.

Zwaardleenen waren zulke, waar alleen een man kon opvolgen ;

Spilleleenen , zulke , waar ook eene vrouw kon regeeren.

Graven (oorspronkelijk *Grauen* d. i. *grijzen*) waren eigenlijk alleen met de rechtsbedeeling belast ; later regeerden zij als vorsten.

Hertogen waren mannen, die in den oorlog aan het hoofd van het *heir* ten strijde *togen*. Later waren zij eveneens vorsten.

18. Vele bisschoppen waren in de middeleeuwen ook wereldlijke vorsten ; zelfs lezen wij van sommige abdijen, wier grondgebied zich over geheele streken uitstreckte. Zulke *geestelijke gebieden* ontstonden :

a. door de schenkingen der vorsten (zie N° 13).

b. kleinere grondbezitters stelden zich onder de bescherming der geestelijke vorsten en ontvingen van dezen hunne eigene goederen in leen.

c. sommige bisschoppen hadden persoonlijke erfgoederen , die zij aan hunne kerk schonken.

d. door het ontginnen van woeste gronden.

TWEEDE TIJDVAK.

Van het begin der grafelijke regeering tot den
tachtigjarigen oorlog.

(922 — 1568.)

19. Het Hollandsche Huis. (922 — 1299.) —
Dirk I werd in 922 door KAREL DEN EENVOUDIGEN te
Bladel met het graafschap Holland begiftigd. (*Abdij van*
Egmond.)

Dirk III stichtte *Dordrecht* in 1015 en versloeg GOD-
FRIED II van Neder-Lotharingen, die afgezonden was om
de nieuwe stad te verwoesten.

Floris I, die te strijden had tegen den bisschop van
Utrecht om het behoud van *Dordrecht*. Hij behield de
stad door eene list.

Ook behaalde hij eene overwinning bij *Neder-Hemert*,
doch werd na den slag verraderlijk vermoord.

Floris III, die in 1184 met 15000 ingezetenen eene
bedevaart deed naar *Jeruzalem* en 5 jaar later, evenals
OTTO II van Gelder, deelnam aan den kruistocht van
FREDERIK BARBAROSSA; hij stierf aan de pest te *Antiochië*;
OTTO II keerde behouden terug.

Floris IV ondernam in 1234 een kruistocht tegen de
Stadingers, een woest heidensch volk in Noord-Duitschland.
De Hertog van Brabant stond aan het hoofd van de onder-
neming; de *Stadingers* werden verslagen en grootendeels
uitgeroeid.

Willem I; deze streed eerst met zijne nicht A d a om
het bezit van Holland; — daarna trok hij ter kruisvaart

en bevocht de *Saracenen* in Portugal en in Egypte. (*Damiate, Hajo de Fries.*)

Willem II; hij stichtte 's-Gravenhage, werd tot *Roomsch koning* verkozen en sneuvelde in den strijd tegen de West-Friezen.

Floris V ontdekt het lijk zijns vaders en doet het met eere ter aarde bestellen; — hij begunstigde den opkomenden burgerstand en werd daarom door de verbondene edelen vermoord in 1296.

Jan I; hij was een zwak vorst en werd door **WOLFERT VAN BORSELEN**, een Zeeuwsch edelman, overheerscht. Met hem stierf het Hollandsche gravengeslacht uit, wjl hij in 1299 kinderloos overleed.

20 *Het Henegouwsche Huis.* (1299 — 1354.) — De naaste erfgenaam van Jan I was **Jan II van Avennes**, die reeds graaf van *Henegouwen* was; hij betugelde de Zeeuwsche edelen en verdreef de *Vlamingen* uit Holland. (Slag bij het *Mannepad* — **WITTE VAN HAAMSTED**.)

Willem III, de Goede; hij begunstigde den burgerstand en werd daarom door zijne onderdanen zeer bemind. Hij huwde eene zijner dochters uit aan **LODEWIJK VAN BEIEREN**, *Roomsch koning* en later keizer van Duitschland, en eene andere van **EDUARD III**, koning van Engeland.

Margaretha, echtgenoot van Lodewijk van Beieren; zij geeft het bestuur van Holland en Zeeland over aan haar zoon **WILLEM V van Beieren**, doch wil later deze graafschappen terug hebben. Hieruit ontstond een oorlog tusschen moeder en zoon, die 4 jaren duurde. (1350—1354.) **WILLEM V** bleef graaf van *Holland en Zeeland* en **MARGARETHA** gravin van *Henegouwen* tot aan haren dood in 1356.

Bij deze gelegenheid ontbrandden in Holland de burger-twisten, die bekend zijn als **Hoeksche en Kabeljauwsche** twisten. (1350 — 1500.)

De Hoekschen vormden de partij van *den adel* en de Kabeljauwschen die van *den burgerstand*.

Dergelijke onlusten ontstonden ook in:

Vlaanderen; — (*Leliaarts en Klauwaarts.*)

Utrecht; — (*Lichtenbergers en Lokhorsten.*)

Gelderland; — (*Heekerens en Bronkhorsten.*)

Friesland; — (*Schieringers en Velkoopers.*)

21. Het Beiersche Huis. (1354 — 1433.) De eerste graaf uit dit geslacht was Willem V. (Zie N° 20.) Hij werd krankzinnig en leefde 31 jaren opgesloten te *Quesnoi* in Henegouwen. Zijn broeder Albrecht regeerde intuschen als *ruwaard*; later werd hij zelf graaf en voerde krijg met de *Friezen*. (WILLEM VAN OOSTERVANT.)

Jacoba van Beieren kreeg te strijden met haar oom JAN VAN BEIEREN over de opvolging in Holland. Haar echtgenoot JAN VAN BRABANT was niet gelukkig in den strijd tegen JAN VAN BEIEREN; zij ging een onwettig huwelijk aan met HUMFREY VAN GLOCESTER. Nu mengde zich FILIPS VAN BOURGONDIE, in den strijd; deze had van JAN VAN BEIEREN zijn rechten op Holland geërfd. — (ALBRECHT BEILING.) — In 1433 was zij genoodzaakt *Holland, Zeeland en Henegouwen* aan FILIPS af te staan, doch zij behield vooreerst nog den titel van gravin. In 1436 stierf zij op het slot *Teijlingen*. — FRANK VAN BORSELEN. — Den 18 November 1421 werd het land geteisterd door een verschrikkelijken watervloed. (*De St. Elisabethsvloed.* — *Biesbosch.*)

22. Het Bourgondische Huis. (1433 — 1482.) Filips van Bourgondië, de Goede, was de machtigste hertog van zijn tijd. Behalve over Bourgondië regeerde hij over:

a. *Vlaanderen, Artois en Franche-Comté*, deze erfde hij van zijn vader, JAN ZONDER VREES (1419).

b. *Holland, Zeeland en Henegouwen*. (Zie N° 21.)

c. *Namen*, gekocht van den laatsten graaf JAN III, (1429).

d. *Brabant, Limburg, Antwerpen en Mechelen*, geërfd van zijn neef, FILIPS VAN ST. POL, (1430).

e. *Luxemburg*, waarover hij het erfrecht kocht van ELIZABETH, echtgenoot van JAN VAN BEIEREN, (1451).

De onlusten der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten bleven het land teisteren. (*Haarlem, Deus Pacificus.*) — DAVID VAN BOURGONDIE wordt Bisschop van Utrecht. — Het *geloftefeest* van Rijssel.

Karel de Stoute. (1467 — 1477.) Hij had het plan een groot Bourgondisch koninkrijk te stichten, dat zich van de *Noordzee* tot aan de *Middellandsche Zee* zou uitstrekken. Hij voerde oorlog tegen *Lotharingen* en tegen de *Zwitsers*, en sneuvelde voor *Nancy*. — ADOLF, de ontaarde zoon van ARNOUD VAN GELDER, werd door hem in de gevangenis gezet en de vader bevrijd; na eenigen tijd stond ARNOUD zijn hertogdom aan KAREL af. (1473.)

Maria van Bourgondië. (1477 — 1482.) De Fransche koning LODEWIJK XI ontnemt haar *Bourgondië* en *Artois*. — Voortdurend had zij groote moeilijkheden met hare onderdanen, vooral met de machtige steden *Gent* en *Brugge*. Zij huwde met MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK, later keizer van Duitschland. — Aan Holland gaf zij het *Groot-Privilegie*. Dit bevatte in hoofdzaken:

1° Zonder goedkeuring der *Staten* zou men geen belastingen of tollën heffen.

2° Alle grafelijke bevelen zijn krachteloos, als ze met vroegere voorrechten strijden.

3° Vreemdelingen zijn van alle ambten uitgesloten.

4° Niemand behoeft buiten zijne landpalen terecht te staan.

5° In alle staatsstukken moet de Dietsche taal gebezigd worden.

23. Het Oostenrijksche Huis. (1482 — 1648.) Na den dood van Maria voerde Maximiliaan het bewind

als voogd voor zijn zoon **Filips den Schoonen** (*eerste voogdij* 1482 — 1493). **JAN VAN SCHAFFELAAR**, de aanvoerder eener kleine bende *Kabeljauwschen*, offerde zich te Barneveld op om het leven zijner manschappen te redden. De *Hoekschen* maakten zich in 1488 van *Rotterdam* meester (**Jonker FRANS VAN BREDERODE**) benevens van enkele plaatsen in Zuid-Holland. Het volgende jaar werden zij weder verdreven en leden bij *Brouwershaven* de nederlaag, waarop zij zich in *Sluis* versterkten. De veldheer van Maximiliaan, **ALBRECHT VAN SAKSEN**, nam deze stad in, en hiermede was de burgertwist voor goed ten einde (1492). Ook bedwong hij het *Kaas- en Broodvolk* in Holland, en in Friesland de twisten der *Schieringers en Vetkoopers*. — Voor zijne bewezene diensten ontving hij het bestuur over Friesland.

Toen **FILIPS** meerderjarig verklaard was, aanvaardde hij zelf het bestuur; Gelderland weigerde hem te erkennen. In 1492 had men **KAREL VAN EGMOND**, zoon van den ontaarden **ADOLF**, losgekocht uit de handen der Franschen, die hem in den slag van *Bethune* (1487) hadden gevangen genomen, in welk gevecht hij voor **MAXIMILIAAN** streed. Dezen erkenden de Gelderschen als hertog. — **FILIPS** huwde met **JOANNA**, de dochter van **FERDINAND** van Arragon en **ISABELLA** van Castilië en begaf zich naar Spanje, waar hij in 1506 stierf. **JOANNA** werd krankzinnig.

Nu trad **MAXIMILIAAN** weder op als voogd, thans voor zijn kleinzoon **KAREL V.** (*tweede voogdij* 1506 — 1515.) De leermeester van den jeugdigen Karel was **ADRIAAN FLORISZ. BOEIJENS**, uit eene brave burgerfamilie van Utrecht gesproten; hij werd om zijne deugd en geleerdheid algemeen geacht, en later zelfs tot de pauselijke waardigheid verheven; hij bestuurdde de H. Kerk als **ADRIAAN VI.** (1522 — 1523.)

24. De toestand van ons vaderland gedurende de middeleeuwen en bepaaldelijk na de kruistochten (1200 — 1500) mag in alle opzichten gunstig worden genoemd:

De handel bloeide; (hansa: *Amsterdam, Haarlem, Dordrecht, Zwolle, Deventer, Nijmegen, Harderwijk*, enz.) — De visscherij was voor Holland eene goudmijn, (WILLEM BEUKELSZ. te *Bierliet* vindt het haringkaken uit 1360). — De nijverheid bracht den burgerstand tot eene ongeken- de welvaart, die echter hare schaduwzijde had voor het gedrag des volks. (*gilden*; — rijkdom der steden *Antwerpen, Gent* en *Brugge*). De adel daarentegen verviel, wijl vele zijner leden zich aan een verkwistend leven overgaven. — De beoefening der letterkunde werd vooral in den laatsten tijd bevorderd door de *rederijderskamers*.

De schilderkunst nam eene hooge vlucht door de uit- vinding van JAN VAN EIJCK te *Brugge* in 1410. — LAURENS JANSZ. KOSTER vond de boekdrukkunst uit in 1423. — BRUGMAN en GERARD GROOTE waren beroemde volksrede- naars. — Deze laatste en FLORENS RADEWIJNS stichtten te Deventer de congregatie der „Broeders des ge- meenen levens”; weldra verrezen *fraterscholen* in de voornaamste plaatsen van ons land. — THOMAS à KEMPIS schreef zijn boek over „De Navolging van Christus.” — ERASMUS was een leerling der school van Deventer. — RUDOLF AGRICOLA was een beroemd godgeleerde. — WES- SEL GANSFORT, lid der Deventersche broederschap, werd „een licht der wereld” geheeten; hij herstelde de hoogeschool van Parijs. — Hertog JAN IV stichtte de beroemde hoogeschool van Leuven in 1426.

25. Karel V was in 1500 te *Gent* geboren. — In 1515 aanvaardde hij het bestuur over de Nederland- sche gewesten, die hij van zijn vader geërfd had. (welke, zie N° 22). — In 1515 bekwam hij Friesland van JORIS VAN SAKSEN voor f 350000. In 1516 volgde hij zijn grootvader FERDINAND op in Spanje en de daarbij behorende landen. — In 1519 werd hij keizer van Duitschland. — In 1527 werd hij heer van Utrecht, waar Bisschop HENDRIK VAN BEIEREN niet bij machte was

zich tegen de Gelderschen te verdedigen en voor eene geldelijke vergoeding het *wereldlijk gebied* over het *Sticht* aan den keizer afstond; (*) in 1536 van Groningen en in 1543 stond WILLEM VAN GULICK, de erfgenaam van KAREL VAN GELDER, hem ook Gelderland en Drente af. (MAARTEN VAN ROSSUM — LANGE PIER). Thans waren de 17 Nederlandsche gewesten onder één schepter vereenigd.

Karel V werd door zijne onderdanen bemind en zijne regeering was een tijdperk van bloei en welvaart. Zijn geheele leven had hij oorlogen te voeren, vooral tegen FRANS I, koning van *Frankrijk*; tegen de *Turken* in Oost-Europa; tegen de *Saracenen* in Algiers en Tunis, (1525) 20000 *christen slaven* verlost; eindelijk tegen de *Protestanten* in Duitschland.

26. Oorzaken, waarom het Protestantisme zoo gemakkelijk werd verspreid:

1° Het gewone volk was veelal slecht onderwezen in den godsdienst.

2° De renaissance had den eerbied ondermijnd voor hetgeen oud was, niet alleen in de kunsten, maar ook in den godsdienst.

3° De geschriften van ERASMUS en HUTTEN.

4° De berooide toestand van den adel, die in de nieuwe leer een middel zag om aanzien en rijkdommen te verwerven.

5° Er waren geestelijken, wier leven niet overeenkwam met de heiligheid van hunnen staat en wier gedrag den ketteren aanleiding gaf de H. Kerk te lasteren.

(*) De volgende bisschoppen hadden allen enkel het *geestelijk gebied* in het sticht Utrecht. De laatste bisschop, de 61^e na den H. Willibrordus, was FREDERIK SCHENK *van Tautenburg*; hij overleed in 1580. De Staten gedoogden niet, dat een andere bisschop werd aangesteld.

6° De leerstellingen der nieuwe secten vleiden de booze driften der menschen.

27. In 1555 deed KAREL V afstand ten behoeve van zijn zoon FILIPS II; deze was het tegenbeeld zijns vaders, wat zijn karakter betreft, maar even vlijtig als hij om de rechten van den godsdienst te handhaven. — Hij belette het protestantisme in Spanje door te dringen en gebruikte ook in ons land al zijn gezag om de nieuwe secten te weren; daarom is in lateren tijd zijne regeering in een ongunstig licht gesteld en werden zijne gebreken zoover overdreven, dat hij, die een der beste vorsten in de geschiedenis was, als tiran is afgeschilderd.

Hij erfde met de kroon den oorlog met Frankrijk (*slag van St. Quentin en Grevelingen — de graaf van Egmond*). De vrede werd gesloten te *Château-Cambrésis* in 1559. Hetzelfde jaar vertrok FILIPS naar Spanje.

28. Ons land werd bestuurd door MARGARETHA VAN PARMA als algemeene landvoogdes. Zij werd bijgestaan door:

- 1° een raad van *State*; (benoemingen, vrede en oorlog.)
- 2° een *geheimen* raad; (recht, wetgeving.)
- 3° een raad van *financiën*;

De leden van den raad van *State* waren: VIGLIUS, GRANVELLE, BARLAIMONT, WILLEM VAN ORANJE, EGMOND, HOORN en FILIPS DE CROY. De drie eersten vormden den geheimen raad; zij hadden den grootsten invloed in het bestuur.

DERDE TIJDVAK.

De tachtigjarige oorlog.

(1568 — 1648.)

29. De hoofdoorzaken van den opstand tegen FILIPS II waren :

1° de heerschzucht van den hoogen adel, en bepaaldelijk van WILLEM VAN ORANJE.

2° de hebzucht van den minderen adel, die bij eene omwenteling zijn financieelen toestand hoopte te verbeteren.

3° de hervorming.

De middelen, waarvan men zich bediende om het land in gisting en het volk in opstand te brengen, waren :

1° Men ondermijnde den eerbied jegens den koning door de gebreken van zijn karakter te overdrijven en zijne vele uitmuntende hoedanigheden dood te zwijgen.

2° Men maakte veel geschreeuw over de *Inquisitie*, de *plakkaten* en de *nieuwe op te richten bisdommen*.

3° GRANVELLE, de groote steun van het wettig gezag, werd bij het volk hatelijk gemaakt ; men drong aan op de verwijdering der Spaansche troepen. (*4000 man !!*)

4° Men beraamde middelen om het Protestantisme in te voeren. — (*vreemde predikanten — hagepreeken*).

5° Men zocht ondersteuning bij de Fransche Hugenoten en besloot tot het werven van Duitsche huurtroepen.

(*Vergadering te St. Truyen*) — *Compromis* — (Marnix van St. Aldegonde) *smeekschrift der edelen — geuzen.* (*)

30. De opstand begon met den beeldenstorm (1566), die vooral woedde in *Antwerpen, 's-Bosch, Breda, Utrecht*; later in alle plaatsen, waar de protestanten meester werden.

31. In 1567 kwam ALVA in ons land en stelde den raad van beroerten in. — ORANJE vluchtte naar Duitschland. EGMOND en HOORN werden gevangengenomen en later onthoofd. (1568). — De broeders van Oranje, ADOLF en LODEWIJK VAN NASSAU, vielen aan het hoofd van *Duitsche troepen* in ons land; zij behaalden eene overwinning op

(*) Sommige der hier aangeduide *middelen* om het land in beroering te brengen worden wel eens als eigenlijke *oorzaken* van den strijd tegen FILIPS aangegeven. Zulks is op zijn minst eene scheeve voorstelling der feiten; nog erger wordt het, wanneer ORANJE tot grootsten weldoener en *vader des vaderlands* wordt gemaakt; hij was de grootste weldoener van zich zelven en behartigde vóór alles de voldoening zijner heerschzucht; daarvoor waren hem alle middelen heilig.

Wanneer men den tachtigjarigen oorlog voorstelt als „heldenstrijd en worsteling onzer VADEREN tegen de vreemde dwingelandij, strijdende voor vrijheid van geweten”, enz., dan kent men *onze vaderen* niet, of weigert men ze te kennen. — In 1650, bij het einde van den oorlog, waren in de provincie Holland $\frac{2}{3}$ van den adel, $\frac{2}{5}$ der burgerijen en $\frac{1}{8}$ der bewoners van het platteland nog katholiek. (BILDERDIJK.)

In 1584 schreef ORANJE aan zijn broeder JAN VAN NASSAU: „Het getal des volks, dat hem (den koning van Spanje) begunstigt en van zijn godsdienst is, heeft bijna alom oneindig de bovenhand.

18 Sept. 1587. *Het Hof van Holland aan Leycester*: Want alsoe een iegelycken, die eenige wetenschap van deze landen heeft, kennelijcken notoir is het meerendeel van een iegelycke stad en plaetse te zijn de roomsche religie nog van herte toegedaan....

AREMBERG bij *Heiligerlee*, ADOLF sneuvelde en LODEWIJK werd bij *Jemmingen* door ALVA verslagen. ORANJE, die insgelijks met een leger het zuiden binnendrong, was weldra uit geldgebrek genoodzaakt zijne troepen af te danken.

ALVA heft belastingen: 100sten penning aller goederen, 10^{den} penning bij den verkoop van roerende en 20sten van onroerende goederen (*ontevredenheid in het land; de belastingen zijn nooit betaald.*)

De Watergeuzen veroverden den *Briel* in 1572, onder den bloeddorstigen LUMBY, waarop verschillende steden van Holland van Spanje afvielen; o. a. *Dordrecht* en *Gorkum* (9 Juli 1572, de H. Martelaren van Gorkum.)

Terzelfder tijd kwam Noord-Holland onder de macht van SONOY, die als stadhouder van ORANJE eerst te *Enkhuizen* en daarna op verschillende andere plaatsen, als *Alkmaar*, *Medemblik*, *Haarlem* de kerken plunderde, de priesters doodde of verdreef en aan de katholieke bevolking de verschrikkelijkste wreedheden pleegde.

DON FREDERIK, de zoon van ALVA, trekt naar Holland; hij verovert *Zutphen*, *Naarden* en *Haarlem*, doch moet het beleg van *Alkmaar* opbreken. Bij *Hoorn* werd een zeeslag geleverd, waarin de bevelhebber der Spanjaarden, BOSSU, werd verslagen en gevangengenomen 1573. (JAN HARING.) Na een driejarige gevangenschap ging BOSSU tot de partij van ORANJE over en bracht in 1577 *Utrecht* aan de zijde van den Prins.

32. In 1573 vertrok ALVA en werd opgevolgd door REQUESSENS. Onder het bestuur van dezen landvoogd werd *Leiden* tevergeefs belegerd door VALDEZ. (ADRIAAN VAN DER WERF; *hoogeschool.*) — LODEWIJK en HENDRIK van *Nassau* werden bij *Mook* verslagen in 1574. — Nog is bekend de tocht naar *Schouwen* onder MONDRAGON, en de inname van *Zierikzee*.

33. Toen REQUESENS in 1576 stierf, sloegen de Spaansche soldaten aan het muiten en plunderen *Aalst* en omstreken benevens *Antwerpen* (*Spaansche furie*.) — Afgevaardigden van Noord- en Zuid-Nederland kwamen te *Gent* bij elkander; zij onderwierpen zich aan het gezag des konings, zij verbonden zich gezamenlijk de Spaansche troepen te verdrijven en erkenden de onschendbaarheid van den katholieken godsdienst buiten Holland en Zeeland. (*Pacificatie van Gent*, 1576).

34. De nieuwe landvoogd DON JAN VAN OOSTENRIJK (1576 — 1578), de held van *Lepanto*, nam de *Gentsche bevreddiging* aan en zond de Spaansche troepen weg. Voortdurend werd hij door ORANJE tegengewerkt; men stelde zelfs een tegenlandvoogd aan, nl. MATTHIAS VAN OOSTENRIJK.

35. De opvolger van DON JAN was ALEXANDER FARNESE, de zoon van Margaretha van Parma. In 1578 verliet *Amsterdam* de zijde des konings, onder de uitdrukkelijke voorwaarde van „*u-lieden te laten de vrije dispositie op het stuck van de religie*.” (hoe nagekomen?)

36. De Zuidelijke of *Waaalsche gewesten* sloten te *Utrecht* een verbond in 1579, en keerden onder het gezag des konings terug met behoud van al hunne rechten en vrijheden.

Ook de *Noordelijke Provinciën* vereenigden zich te *Utrecht* in hetzelfde jaar en vormden de Republiek der 7 Vereenigde Nederlandsche gewesten (*Holland — Zeeland — Utrecht — Gelderland — Friesland — Overijsel en Groningen*.)

De Unie van *Utrecht* was als de grondwet van den Nederlandschen Staat en bevatte in 26 artikelen de bepalingen, volgens welke het land moest geregeerd worden: De 7 gewesten vormden één onverdeelbaren staat, zoo nochtans, dat elk gewest zijne eigene rechten en zijn afzonderlijk bestuur zou behouden; — zij zouden elkander steeds bijstaan tegen aanvallen van buiten,

en geen staat mocht zonder de andere over oorlog en vrede eene beslissing nemen; art. 13 bepaalde : in zake van godsdienst was ieder vrij , zoo „*dat men nyemandt ter cause van de Religie sal mogen achterhaelen of te ondersoucken ;*” over onderlinge geschillen beslist de Stadhouders.

216 jaren bleef de Unie in stand. Gedurende dit tijdperk was eene voortdurende verdrukking en vervolging het deel onzer katholieken voorvaders; in 1581 werd in *Holland en Zeeland* (elders wat later) de uitoefening van den R. K. godsdienst verboden en het bijwonen der H. Mis zwaar beboet; de priesters werden verbannen of gevangengenomen. — Plakkaat van 1596. — Te midden van zoovele kwellingen bleef het Katholicisme in ons vaderland bestaan, en gaven onze voorouders aan het nageslacht een heerlijk voorbeeld van trouwe gehechtheid aan het ware geloof en van eene groote edelmoedigheid in het vervullen hunner plichten.

37. De overige feiten van den tachtigjarigen oorlog zijn:

1. ORANJE onderhandelt met *Frankrijk*; — FILIPS verklaart hem vogelvrij, waarop volgt de *afzwering van Spanje* in 1581. De Staten erkenden ANJOU, den broeder van den koning van *Frankrijk*, als souverein en den ZWIJGER als *graaf* van *Holland en Zeeland*. In 1584 werd ORANJE te *Delft* door BALTHASAR GERARDS doodgeschoten; zijn zoon MAURITS werd na hem als *Stadhouders* erkend.

2. Het verblijf van LEYCESTER in ons land (1585-'87).

3. De onoverwinnelijke vloot; — de inname van *Breda*, (turfschip) *Deventer*, *Hulst*, *Nijmegen* en *Koelvorden* door MAURITS.

4. MAURITS neemt *Groningen* in, waardoor de laatste sporen verdwijnen van wat men het *verraad van Rennenberg* heeft gelieven te noemen. (Van welke zijde was verraad gepleegd?)

5. De dood van FILIPS in 1598. — De Nederlanden had hij afgestaan aan de om hunne deugden en beminnelijke

hoedanigheden te recht beroemde „aartshertogen” ALBERTUS en ISABELLA. — Slag bij *Nieuwpoort* in 1600.

6. De tochten naar *Oost-Indië*. — HOUTMAN, VAN NOORD, HEEMSKERK, BARENDs en DE RIJP. — De oprichting der *O. I. Compagnie* in 1602. — JAN PIETERSZ. KOEN.

7. Het *twaalfjarig bestand*, (1609-1621) gekenmerkt door godsdiensttwisten en binnenlandsche onlusten (*Remonstranten*, ARMINIUS; — *Contra-Remonstranten*, GOMARUS; de synode van Dordrecht). De verdienstelijke staatsman, JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, werd onthoofd. HUGO de GROOT, HOOGERBEETS en LEDEBERG werden op *Loevestein* gevangen gezet; de eerste ontsnapte in eene boekenkist. *West-Indische Compagnie*.

8. Maurits stierf in 1625, en werd opgevolgd door zijn broeder FREDERIK HENDRIK, den *Stedendwinger*; deze bemachtigde 's-Bosch in 1629, Venloo, Roermond en Maastricht. — De veroverde gewesten, Noord-Brabant en Limburg, vormden de generaliteitslanden.

9. FREDERIK HENDRIK stierf in 1647 en werd opgevolgd door WILLEM II, die het bestuur had over alle gewesten behalve over *Friesland*. Aanslag op Amsterdam; zijn dood in 1650.

Zeehelden: PIET HEIN (*Zilvervloot*, 1628) — WILLEKENS.

Dichters: J. v. D. VONDEL — HOOFT — HUGHENS — CAMPHUIZEN — CATS.

Schilders: REMBRANT VAN RHIJN — GERRARD DOU — JAN STEEN — POTTER.

In *Belgie*: RUBENS — VAN DIJK.

Geleerden: HUGO de GROOT — BOLLANDUS.

38. *Bepalingen van den vrede van Munster (1648):*

1. De koning van Spanje erkent ons land als eene vrije republiek, waarop noch hij, noch zijne nakomelingen aanspraak zullen maken.

2. Ieder blijft in het bezit van hetgeen bij het sluiten van den vrede in zijne macht is.

3. Hetzelfde geldt voor de koloniën. De Hollanders hebben het recht handel te drijven in alle landen, die aan Spanje toebehooren.

4. Holland houdt de *Schelde* voor den handel gesloten.

VIERDE TIJDVAK.

Van den Munsterschen vrede tot het einde der Unie.

(1648 — 1795.)

39. Het eerste stadhouderlooze bestuur duurde van 1650 — 1672.

JAN DE WITT was *raadpensionaris* van 1653 — 1672 en oefende den grootsten invloed uit op den gang der zaken.

De voornaamste gebeurtenissen uit dit tijdperk zijn :

1. De eerste Engelsche oorlog (1652 — 1654.)

Oorzaken : A. De nijdver der Engelschen op onzen handel.

B. De Engelsche gezanten in Den Haag bespot als koningsmoorders.

C. De acte van navigatie.

Feiten : De onbesliste slag bij *Dover* — de overwinning van DE RUITER bij *Plymouth* en die van JAN VAN GALEN bij *Livorno*.

Vrede van Westminster : De acte van navigatie en het

strijken der vlag bleven gehandhaafd als vroeger. — Holland nam de *acte van seclusie* aan.

2. Van 1656 — 1660 ondersteunde men *Polen en Dene-marken* in hun strijd tegen *Zweden*; daardoor bechermd Holland zijn handel op de *Oostzee* (JACOB VAN WASSENAAR, DE RUYTER.)

3. De oorlog met den bisschop CHR. B. v. GALEN; Holland had de Munsterschen in hunnen opstand ondersteund en het stadje *Borkulo* wederrechtelijk in bezit genomen. Bij den vrede van *Kleef* in 1666 kwam *Borkulo* voor goed aan Holland.

4. De tweede Engelsche oorlog (1665 — 1667.)

Oorzaken: A. LODEWIJK XIV strooide oneenigheid tusschen Engeland en Holland om in *België* vrij spel te hebben.

B. KAREL II was ontevreden, omdat men den Prins van Oranje van het bewind weerde.

c. Engeland was nog steeds najverig op onzen handel.

Feiten: Nadeelige slag bij *Lestoffe*, dood van WASSENAAR, — vierdaagsche zeeslag bij *Foreland* en bij *Duinkerken*, M. A. DE RUYTER, CORN. TROMP. — Tocht naar *Chattam*.

Vrede van Breda. De *navigatie-akte* werd gewijzigd voor Duitsche waren, *Suriname* aan Holland; — *Nieuw-Nederland* aan Engeland.

5. JAN DE WITT bewerkte de *triple alliantie* (Holland, Engeland en Zweden) om de veroveringsplannen van Lodewijk XIV in *België* tegen te gaan. De Fransche koning was genoodzaakt den vrede van *Aken* te sluiten (1668.)

40. In 1672, het *rampjaar*, nam Lodewijk XIV wraak over de ondervonden tegenwerking; onze vijanden waren:

Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen; — onze bondgenooten: *Spanje*, de keizer van *Duitschland* en *Brandenburg*.

Feiten: De Franschen onder TURENNE, CONDÉ en LUXEMBURG dringen tot in *Utrecht* door; alleen *Aardenburg* en *Muiden* bieden wederstand; — de vredesvoorwaarden van LODEWIJK XIV verworpen.

De Munsterschen en Keulenaars veroveren een deel van *Gelderland*, *Overijsel* en *Drente*, doch worden voor *Groningen* door RABENHAUPT teruggeslagen; deze herovert ook *Koevorden*.

WILLEM III wordt kapitein-generaal en daarna ook stadhouder; JAN en CORNELIS DE WITT in Den Haag laaghartig vermoord. — LUXEMBURG dringt over het ijs tot bij *Leiden* door (M. PAIN ET VIN.) — DE RUIJTER verslaat de Franschen en Engelschen bij *Kijkduin*.

Vrede. In 1674 sloot men te *Westminster* vrede met *Engeland*, *Munster* en *Keulen*; *Holland* kreeg al het verlorene terug.

Met *Frankrijk* duurde de oorlog tot in 1678. In 1676 sneuvelde Neerlands grootste zeeheld, DE RUYTER, bij *Syracuse*. Bij den vrede van *Nijmegen* kregen wij *Maastricht* terug en werd de handel op *Frankrijk* vrij.

41. WILLEM III regeerde als stadhouder van 1672 tot 1702. In 1685 werd het *edikt van Nantes* opgeheven; vele protestanten kwamen uit *Frankrijk* naar ons land. Willem III verdreef in 1688 zijn schoonvader JACOBUS II van den Engelschen troon en werd koning in diens plaats; deze daad bracht hem geen zegen aan; zijn gezag in *Engeland* had weinig te beduiden; na den dood zijner schoonzuster in 1714 ging de regeering in *Engeland* over in het huis van *Hannover*.

LODEWIJK XIV trok zich de zaak van JACOBUS II aan en voerde oorlog tegen ons land en *Engeland* (1688—1697). De Franschen overwonnen bij *Fleurus*, *Steenkerken*, *Landen*

en *Neerwinden*. — CORN. EVERTSEN verloor den zeeslag bij *Bevesier*, doch zegevierde bij kaap *La Hogue*.

Vrede van Rijswijk (1697). WILLEM III als koning van *Engeland* erkend; — hij ontvangt het prinsdom *Oranje* terug, dat hem ontnomen was. — (*Engeland* de grootste zeemogendheid).

In 1697 bezocht CZAAR PETER DE GROOTE ons land en woonde te *Zaandam*.

42. Spaansche successie-oorlog (1701—1713). KAREL II, koning van Spanje, stierf in 1701. Door zijne kuiperijen had LODEWIJK XIV bewerkt, dat FILIPS VAN ANJOU, zijn kleinzoon, de geheele monarchie erfde. Nu maakten ook aanspraak op den Spaanschen troon: de keizer van Duitschland voor zijn tweeden zoon; — benevens MAXIMILIAAN van Beieren.

Feiten: In 1704 behaalden PRINS EUGENIUS en MARLBOROUGH eene groote overwinning op de Franschen bij *Hochstädt*, en werd *Gibraltar* door de Engelschen en Hollanders ingenomen. — In 1706 was *België* geheel in de macht der Oostenrijkers, die vervolgens den Franschen bij *Oudenaarden* en *Malplaquet* gevoelige nederlagen toebrachten. KAREL III deed in 1710 zijn intocht in *Madrid* en LODEWIJK XIV smeekte om den vrede; de voorwaarden echter waren onaannemelijk en de oorlog werd voortgezet. In 1711 keerde de toestand der zaken geheel ten gunste van Frankrijk en de vrede was voor FILIPS V zoo voordelig mogelijk.

Vrede van Utrecht 1713 en *Rastadt* (Duitschland en Frankrijk) 1714.

1. FILIPS V behield *Spanje* en de *Indiën*.

2. *Frankrijk* en *Spanje* zouden nooit onder één scepter vereenigd worden.

3. *Engeland* bekwam *Gibraltar* en *Minorca*, benevens onderscheidene bezittingen in *Amerika*.

4. *Savoye* met *Sicilië* een koninkrijk. (Later ruilde men *Sicilië* tegen *Sardinië*.)

5. *België*, *Napels* en *Sardinië* aan Oostenrijk.

6. *Barrière-traktaat*, 1715; (*Namen*, *Doornik*, *Meenen*, *Yperen*, *Vearne*, *Warneton* en *frt. de Knocke*.)

7. *Pruisen* staat *Oranje* af aan Frankrijk en ontvangt *Oppe-Gelder*.

8. *Pruisen* als koninkrijk erkend.

43. Het tweede stadhouderlooze bestuur duurde van 1702 — 1747. Het eerste stadhouderlooze tijdvak was de tijd van Neerlands grootheid, het tweede die van diep verval.

Oorzaken: 1. De overspanning van krachten in de voorgaande oorlogen.

2. De overdreven zucht tot bezuiniging na 1713.

3. De verkeerde inrichting der stedelijke besturen (*aristocratie*).

Feiten uit dit tijdperk:

1. De *dey van Algiers* bracht onze vloot eene schade toe van f 1000000 en hoonde onze gezanten; men betaalde hem schatting.

2. *KAREL VI* wilde voor *België* eene *O. I. Compagnie* oprichten; de Republiek kwam hiertegen in verzet; de keizer liet zijn plan varen onder beding, dat *Holland* zou toetreden tot de *Pragmatieke sanctie*.

3. *CORN. STEENHOVEN* werd in 1723 door *DOM VARLET* tot eersten Jansenistischen bisschop van *Utrecht* gewijd; de Staten erkenden hem.

4. De Oostenrijksche successie-oorlog duurde van 1740 — 1748.

De Republiek bleef volgens de *Pragmatieke sanctie* trouw aan *MARIA THERESIA* en steunde haar eerst met geld en daarna met troepen. Hierom zond *LODEWIJK XV*, na bijna geheel *België* veroverd te hebben, zijne

legers over onze grenzen. — *Bergen op Zoom* (Coehoorn's meesterstuk) en *Maastricht* werden genomen.

44. Stadhouderschap van WILLEM IV (1747 — 1751).

Toen het land in gevaar was, ging van *Veere* de beweging uit ten gunste van *Oranje* en weldra werd de neef van WILLEM III *erfelijk stadhouder* en ontving eene grootere macht dan al zijne voorgangers.

Bij den *vrede van Aken* in 1748 kregen wij de veroverde steden en ook de ontmantelde *Barrière* terug. — Willem IV stierf in 1751.

45. WILLEM V was stadhouder van 1751 tot 1795. Hij stond echter onder voogdij eerst van zijne moeder ANNA VAN ENGELAND en daarna onder die van den hertog van BRUNSWIJK-WOLFENBUTTEL tot in 1766.

1. Onder WILLEM V openbaarden zich de gevolgen van het lezen der goddelooze Fransche sehrijvers; VOLTAIRE, DIDEROT en ROUSSEAU; — er ontstond eene partij, de Patriotten of Keezen, die revolutionnaire beginselen huldigden; vele ontevreden en in den landesloten zich hierbij aan. De stadhoudersgezinden noemde men *Oranjeklanten*.

2. Derde Engelsche oorlog (1780 — 1784.)

Oorzaken: A. Hollandsche kooplieden leverden krigs-behoefden aan de opgestane *Amerikanen*.

B. Het ontwerp van een handelsverdrag tusschen *Amsterdam* en de staten van *Amerika* viel den Engelschen in handen.

Feiten: J. A. ZOUTMAN leverde in 1781 den onbeslist en zeeslag bij *Doggersbank*. — De Engelschen ontnamen ons vele koloniën.

Vrede van Parijs (1784). De Republiek kreeg hare koloniën terug, behalve *Negapatnam*.

3. JOZEF II eischte en verkreeg de ontruiming der *barrière-steden*; daarop drong hij aan op het bezit van

Maastricht en de opening der *Schelde*; hij stelde zich echter tevreden met de fortten *Lillo* en *Liefkenshoek*, met *Daelhem*, benevens 9½ millioen gulden.

4. Toen de hertog van *WOLFENBUTTEL* in 1784 vertrok, werd de toestand van *WILLEM V* met den dag hachelijker. Men begon *vrijkorpsen* op te richten, in naam om tegen *JOZEF II* gereed te zijn, maar eigenlijk om den prins tegen te werken; deze moest *Den Haag* verlaten en vestigde zich te *Nijmegen*. Op vele plaatsen kwamen hevige Patriotten in de Stadsbesturen. (*Kaat Mossel*, — de pruikenmaker *Mourand*).

5. In 1784 werd de prinses bij *Goejanverwellesluis* door het vrijkorps van *Gouda* aangehouden en gedwongen terug te keeren. — De koning van *Pruisen* eischte voldoening voor den smaad zijne zuster aangedaan; — toen men weigerde, rukte een *Pruisisch* leger onder *WOLFENBUTTEL* het land binnen. Alles onderwierp zich en de *acte van garantie* steunde het gezag des stadhouders. De hoofden der Patriotten weken uit naar *Frankrijk*.

6. In 1792 wierp de *Groote Revolutie* in *Frankrijk* de bestaande staatsregeling om; *België* kwam in opstand tegen de kleingeestige willekeur van *JOZEF II* (de gekroonde koster). De uitgeweken Patriotten in verbond met de hier achtergeblevene bewerkten den ondergang der *Oude Republiek*.

7. De Franschen eischten de opening der *Schelde*; in 1794 rukte *PICHEGRU* ons land binnen. (*HENDR. WILLEM DAENDELS* aan het hoofd der uitgeweken Patriotten.) Vele steden vielen in hunne handen; dolzinnige vrijheidsfeesten; — in 1795 bezetten de Franschen het geheele land. — *WILLEM V* week naar *Engeland*, later stierf hij te *Brunswijk* in 1806.

8. De *W. I. Compagnie* was in 1791 bezweken; in 1801 nam de *Bataafsche Republiek* de bezittingen en schulden der *O. I Compagnie* over.

VIJFDE TIJDVAK.

Van de Bataafsche Republiek tot op onze dagen.

46. De afschaffing der „*tirannie*” en de grondvesting der *Bataafsche Republiek*, waar „*vrijheid, gelijkheid en broederschap*” zetelden, werd betaald met 100 millioen gulden, den afstand van *Staats-Vlaanderen, Maastricht* en *Venloo*, het toestaan der vrije vaart op de *Schelde*, het beschikbaar stellen van land- en zeemacht ten dienste der Fransche Republiek en het onderhouden en kleeden van 25000 Fransche *sansculotten*.

47. Inmiddels hadden de *Engelschen* al onze koloniën in bezit genomen; met de *Russen* verbonden vielen zij de nieuwe Republiek zelve aan en versloegen in 1798 den Hollandsehe admiraal DE WINTER bij *Kamperduin*. Hunne landing in *Noord-Holland* echter mislukte; zij werden bij *Bergen* en *Castricum* verslagen.

Bij den vrede van *Amiens* in 1802 kregen wij de veroverde overzeesche bezittingen terug, behalve *Ceylon*; maar het volgende jaar ging dit alles wederom verloren.

48. In 1805 werd RUTGER JAN SCHIMMELPENNINCK *raadpensionaris* der Bataafsche republiek; hij gaf eene nieuwe grondwet (de 3de in 7 jaren) en regelde ook het lager onderwijs (staats-examen.)

49. LODEWIJK NAPOLEON, de broeder des Keizers, regeerde als *Koning van Holland* van 1806 tot 1810 en trachtte zich bij het volk bemind te maken. (Bilderdijk was zijn taalmeester; — zijne menschliefvriendheid bleek bij het

springen van een kruitschip te Leiden in 1807, en bij de overstromingen van 1808.) — DAENDELS werd gouverneur-generaal in Indië. — Uit *Berlijn* kondigde de keizer het *continentaal stelsel* af; zijn broeder, de koning van *Holland*, begunstigde den *sluikhandel* op Engeland en verzette zich tegen de *conscriptie* en de *tiërceering der staatsschulden*. Eerst werd daarom een deel van zijn gebied aan Frankrijk gehecht, en weldra was hij gedwongen afstand te doen van den troon; ons land werd bij Frankrijk ingelijfd in 1810.

50. Uit Amsterdam (*de 3de stad des keizerrijks*) voerde CHARLES LEBRUN het bewind over de nieuwe Fransche provincie. Alle koloniën waren ons ontnomen (*Desima*.) Op den heilloozen tocht van Napoleon naar *Rusland* kwamen ook velen onzer jongelingen om (1812.) In 1813 werd de keizer te *Bautzen* en te *Leipzig* verslagen en vielen de Pruisen onder BULOW in ons land. Weldra ontruimden de Franschen ons vaderland. (Het laatst *Delfzijl*.)

51. LIMBURG STIRUM, VAN HOGENDORP en VAN DER DUIN VAN MAASDAM regelden het bestuur, zij noodigden den zoon van *Willem V* uit, die als *souvereine vorst* (WILLEM I) het bestuur aanvaarde in 1813. — HOGENDORP stelde eene nieuwe grondwet op, die door den koning werd bezworen. Ook kregen wij onze koloniën weder, behalve die aan de *Kaap de Goede Hoop* en enkele W. I. eilanden.

52. Op het *Congres van Weenen* in 1815 werden ons land en België tot één koninkrijk vereenigd en WILLEM I werd door de mogendheden als koning erkend. — *Luxemburg* werd hem als familie-eigendom toegewezen in ruil voor zijne Duitsche bezittingen.

In hetzelfde jaar was NAPOLEON van *Elba* teruggekeerd en den 20sten Maart wederom als keizer over Frankrijk

uitgeroepen (*de 100 dagen.*) Op den 18^{den} Juni werd hij bij *Watertoo* voorgoed verslagen, hij werd naar *St. Helena* verbannen, waar hij in 1821 stierf.

53. *Feiten uit de regeering van koning WILLEM I.*

1. Eene gewijzigde grondwet werd tegen den zin der Belgen als aangenomen beschouwd en ingevoerd.

2. In 1816 werd *Algiers* gebombardeerd door LORD EXMOUTH en VAN DER CAPELLEN, (1000 christen slaven bevrijd.)

3. Groote werken werden ondernomen voor stoffelijke welvaart van het land. (Noord-Hollandsch kanaal — Zuid-Willemsvaart — Griftkanaal — machinesfabriek van Seraing — Veenhuizen en Frederiksoord — de Nederlandsche Handelmaatschappij.)

54. De oorlog der opgestane Belgen duurde van 1830 — 1839.

- Oorzaken:*
1. Het verschil in godsdienst en ook de uiteenlopende belangen der beide volkeren.
 2. De vasthoudendheid des konings tegenover de grieven zijner katholieke onderdanen (eedskwestie over het regelen van het onderwijs — opheffing der kleine seminariën, *philosophisch college* — de verbanning van Mgr. DE BROGLIE; onteerend vonnis.)
 3. De belastingen op het *gemaal* en *geslacht*, benevens het *amortisatie-syndicaat*. (*Syndicat d'engloutissement*.)
 4. De ontevredenheid der juristen en dagbladschrijvers.
 5. De invloed van Frankrijk, vanwaar weder een revolutionaire wind naar België overwaaiide. (*Juli-revolutie 1830.*)

Feiten: 1. De Prins van Oranje (WILLEM II) en PRINS

FREDERIK trachtten tevergeefs de opgewonden menigte in *Brussel* te bedaren; daarna vierdaagsche strijd in de straten der stad.

2. Bombardement van *Antwerpen* door CHASSÉ uit zijne citadel; toen later de Franschen onder GÉRARD de Belgen te hulp kwamen, werd Chassé zelf belegerd en moest zich overgeven.

3. LEOPOLD I van *Saksen-Coburg* werd koning van België.

4. *Tiendaagsche veldtocht* van den Prins van Oranje, (slagen bij *Hasselt* en *Leuven*); de macht der Belgen was gebroken, doch toen de Franschen onder GÉRARD aanrukten, moesten de Hollanders terugtrekken.

5. WILLEM I bleef zich hardnekkig tegen alle voorstellen van vrede verzetten, schoon op 't laatst Holland zelve den vrede verlangde. (*embargo* op onze schepen; groote onkosten.)

Vrede van 1839. 1. België werd als onafhankelijk koninkrijk erkend.

2. *Limburg* en *Luxemburg* werden gedeeltelijk tot België gerekend, gedeeltelijk tot Noord-Nederland.

3. België zou jaarlijks 5 millioen gulden van de rente der staatsschuld overnemen.

55. WILLEM I deed afstand in 1840; zijn zoon WILLEM II volgde hem op en regeerde van 1840-1849.

Hij was groot als krijgsman, grooter nog als koning en staatsman, en werd door zijn geheel volk bemind om zijne verdraagzaamheid en rechtvaardigheid; voor een ieder was hij toegankelijk.

De staatsschuld was tot de verbazende som van 2200 millioen gulden gestegen; door minister VAN HALL werd eene leening van 127 millioen à 3% tot stand gebracht om andere schulden met hoogere renten af te lossen.

In 1848, terwijl geheel Europa in gisting of in openlijken opstand was, werd in ons vaderland de grondwet gewijzigd om aan de grieven van velen te gemoet te komen. In 1849 stierf de koning te *Tilburg*, door het gansche land betreurd.

56. In 1849 kwam WILLEM III aan de regeering.

In 1853 werd de bisschoppelijke hiërarchie in ons vaderland hersteld. (1 aartsbisdom *Utrecht* en 4 bisdommen; *Haarlem*, *'s-Bosch*, *Breda* en *Roermond*.)

Het *cultuurstelsel* in onze Oost werd afgeschaft, en door de *Agrarische wet* kon ieder particulier eigenaar worden van gronden (velden) op Java.

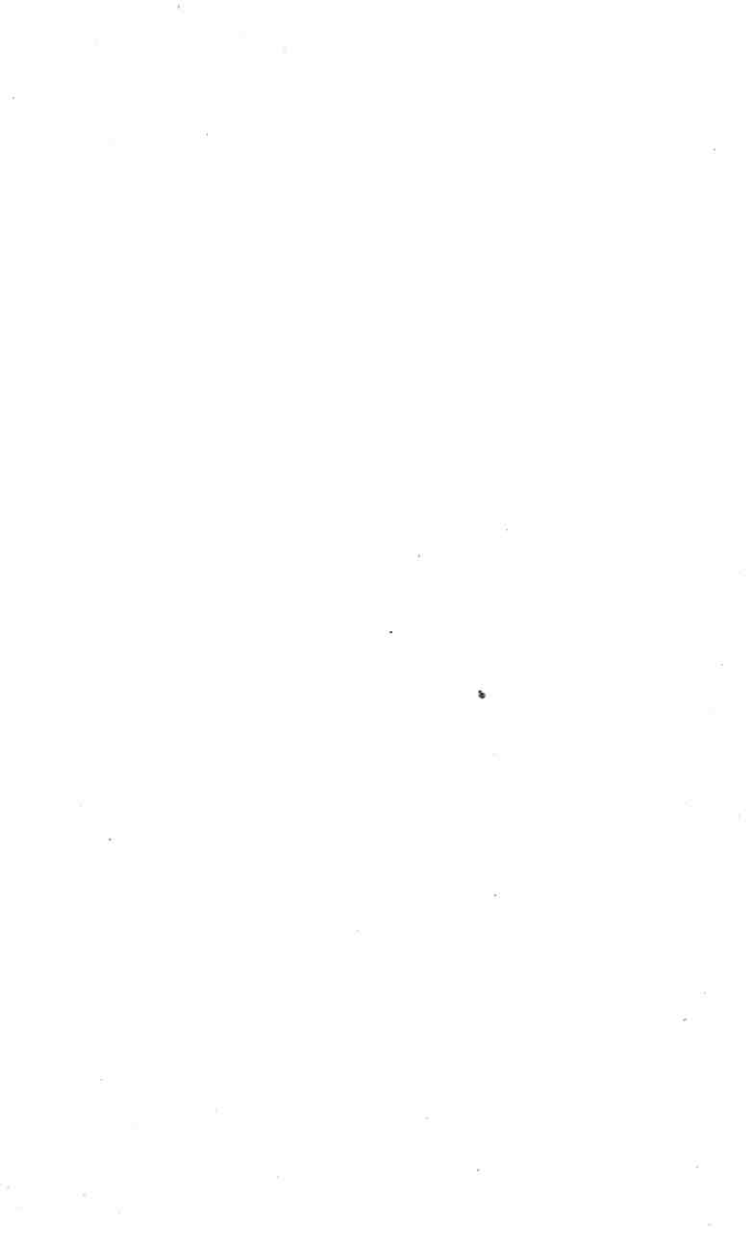
In 1873 begon de oorlog tegen *Atjeh* om den handel ter zee te beschermen, om onze bezittingen op *Sumatra* uit te breiden en Englands invloed aldaar te voorkomen.

Groote schatten en vele menschenlevens eischte deze krijg; vele en gewichtige voordeelen werden behaald, nochtans niet genoeg om de roofzuchtige *Atchineezers* geheel te onderwerpen en de veiligheid van den handel voorgoed te waarborgen.

In 1887 wijzigde men de grondwet en wel bepaaldelijk de inrichting van het kiesstelsel voor de Staten-Generaal.

57. WILLEM III stierf in 1890 en werd opgevolgd door zijne minderjarige dochter Koningin WILHELMINA onder het regentschap van hare moeder, de Koningin-weduwe EMMA.

Q 1304790

Ter Drukkerij van het R. K. JONGENS-WEESHUIS zijn
de volgende werkjes over de Geschiedenis uitgegeven :

Kleine Bijbelsche Geschiedenis voor R. K. Scholen.
Oud Testament. Versierd met vele gravuren.

Dito, *Nieuw Testament*.

Geschiedenis van het Oude Testament tengebruike
van Katholieke scholen en huisgezinnen.

Dito, *Nieuw Testament*.

Geschiedenis des Vaderlands, ten dienste van Kath.
Scholen.

De Jonge Nederlander, leesboek over Vaderlandsche
Geschiedenis, voor de middelklas der lagere school.

Overzicht der Vaderlandsche Geschiedenis ten ge-
bruike van Katholieke scholen.

Beknopt overzicht en Tijdrekenkundige tafel
van de voornaamste Gebeurtenissen der Algemeene
Geschiedenis.

Chronologisch overzicht van de Geschiedenis der
Nederlanden.

